

Nieuwsbrief Zeetrek tellingen

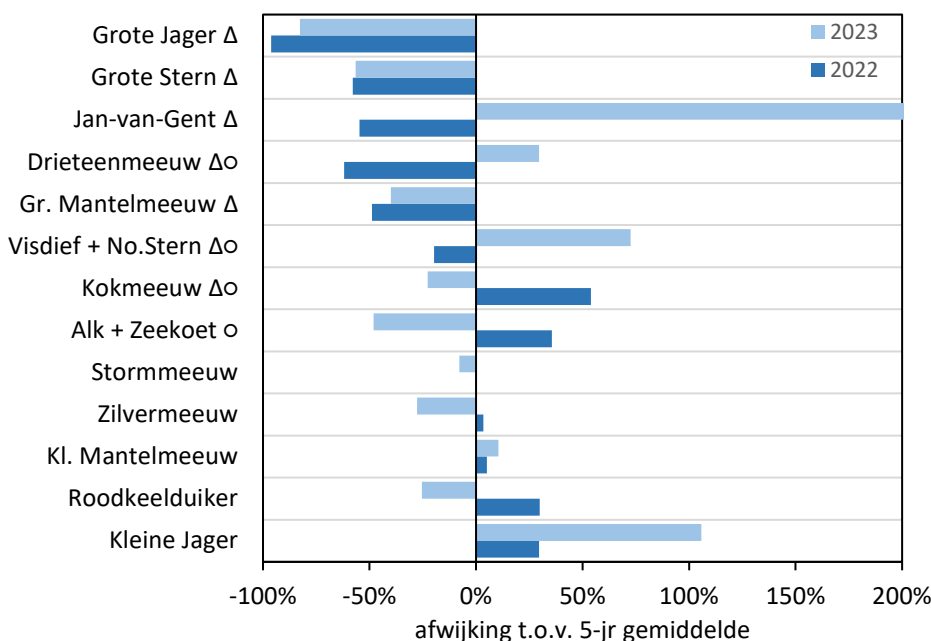

In deze zesde nieuwsbrief zeetrek tellingen een terugblik op de zeetrek in het najaar van 2023 en een bespreking van het voorkomen van Reuzensterms als trekker langs onze kust.

Terugblik najaar 2023

Met kerst voor de deur ligt het najaarstrekseizoen 2023 vrijwel achter ons. Tijd voor een korte terugblik. Omwille van tijd en ruimte is deze beperkt tot de meer typische zeevogels. Daarbij zijn met name de soorten interessant die in 2022 zo'n drastische tik gehad leken te hebben door de uitbraak van vogelgriep in het broedseizoen. In 2023 kwam het opnieuw tot uitbraken in kolonies van zee- en kustvogels, maar voor een deel bij andere soorten. Bij de in 2022 zwaar getroffen Jan-van-Gent en Grote Jager werd dit jaar geen

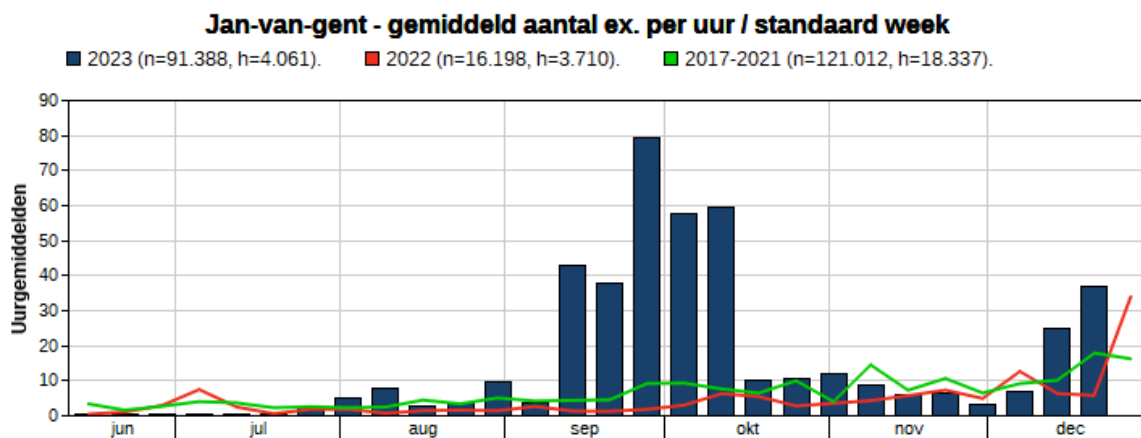
grote sterfte gerapporteerd, maar bij Drieteenmeeuw (o.a. in Noorwegen), Kokmeeuw en Zwartkopmeeuw juist aanzienlijk méér dan in 2022. Bij Visdief en Grote Stern waren er opnieuw uitbraken, maar bij die laatste soort troffen die dit jaar vooral (vrijwel vliegvlugge) jonge vogels en in veel mindere mate adulte. In nieuwsbrief nr.4 schetsten we hoe de uurgemiddelden van een aantal soorten in najaar 2022 zich verhielden tot een 'normaal' beeld, waarvoor we de cijfers over de 5 jaren daarvoor gebruikten. In figuur 1 zijn hieraan de uurgemiddelden uit 2023 toegevoegd.

Figuur 1. Uurgemiddelden van zeevogelsoorten langs Nederlandse zeetrekposten in de najaars van 2022 en 2023, uitgedrukt als procentuele afwijking van het gemiddelde over de voorafgaande 5 najaars (bron: trek tellingen.nl). De belangrijkste maanden van voorkomen, waarover de uurgemiddelden zijn berekend, verschillen per soort. Symbolen achter de soortnamen geven aan of er in broedseizoen 2022 (Δ) of 2023 (○) aanzienlijke sterfte door vogelgriep is vastgesteld onder broedvogels in West-Europa.

Van de drie in 2022 het hardst getroffen soorten was in 2023 bij Grote Jager en Grote Stern nog geen teken van herstel te zien. Er werden weliswaar wat meer Grote Jagers geteld dan vorig najaar, maar het aantal bleef nog fors achter bij wat we eerder gewend waren. Grote Jagers kampen al geruime tijd met een laag broedsucces, wat herstel in de weg staat. Ook bij de (Nederlandse) Grote Sterns viel het broedsucces laag uit door grote jongensterfte in enkele belangrijke kolonies. Jan-van-Genten waren dit najaar echter uitgesproken talrijk voor onze kust. Met name in een scherp begrensde periode tussen midden-september en midden-oktober lagen de aantallen ongeveer 10 maal zo hoog als 'normaal' (figuur 2). Het is duidelijk dat daarbij

meer gespeeld heeft dan populatie-herstel na de aanslag van vorig jaar. De frequente aanwezigheid van foeragerende groepen wijst er op dat de voedselomstandigheden gunstig waren, een *reminder* dat de talrijkheid van zeevogels voor onze kust door veel meer factoren wordt beïnvloed dan alleen vogelgriep. Een hoopvol teken bij de Jan-van-Gent was wel dat het aandeel juveniele vogels ('kleedtype 1') onder de in sep-nov op leeftijd genoteerde genten met 15% flink hoger lag dan in het rampjaar 2022 (9%). Dit wijst op een herstel van het broedsucces, al werd het gemiddelde van 21% eerstejaars uit 2017-2021 nog niet gehaald.

Figuur 2. Uurgemiddelden van Jan-van-Gent langs zeetrekposten gedurende het najaar in 2023 (staven), 2022 (rode lijn) en 2017-21 (groene lijn).

Bij de niet in dichte kolonies broedende Grote Mantelmeeuw kan een vogelgriepuitbraak relatief gemakkelijk worden gemist, maar met name uit Noorwegen is in 2022 wel sterfte gemeld. Daarnaast is het goed denkbaar dat deze soort ook buiten het broedseizoen kwetsbaar is doordat hij geregeld aas eet, waaronder dode (zee)vogels. In beide recente najaren was de soort bij ons nogal schaars. Dat kan voor 2023 niet gezegd worden van Visdieven, die juist veel werden geteld, ondanks de vogelgriepuitbraken in het broedseizoen. Bij Kokmeeuw vielen de aantallen dit najaar wel iets lager uit, maar wellicht minder dan verwacht gezien de

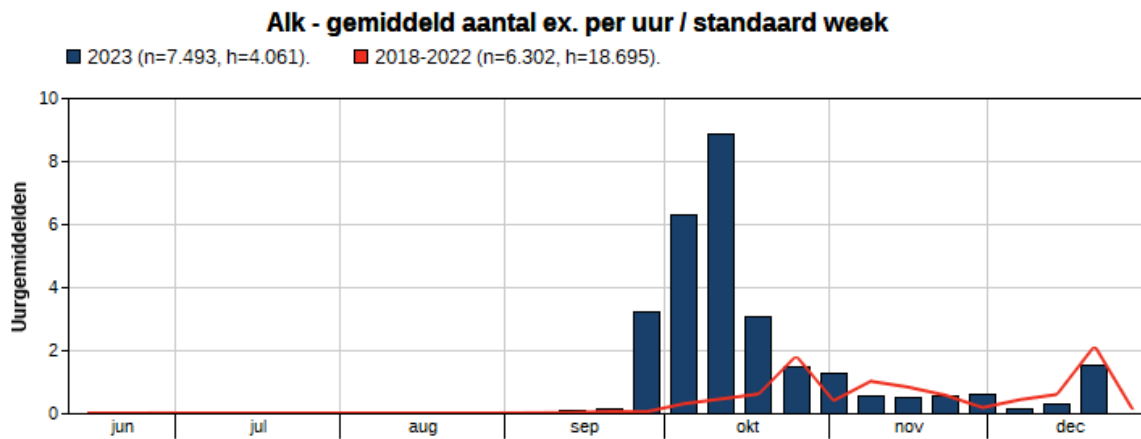
berichten over sterfte in kolonies en op andere pleisterplaatsen in een groot aantal landen, van Frankrijk tot in het Oostzeegebied.

Van de overige soorten in figuur 1, die tot dusver niet of minder in verband zijn gebracht met vogelgriep, viel de talrijkheid in de twee afgelopen seizoenen niet op als afwijkend van het normale beeld. Alleen Kleine Jagers werden dit najaar opnieuw vrij veel gezien, zij het niet zo veel als in 2021. Opvallend daarbij was dat ze lang voor onze kust aanwezig bleven, tot ver in november. Ook voor de Kleinste Jager was 2023 een goed najaar te noemen. Van andere schaarse soorten werden Rosse Franjepoot en Parelduiker boven-

gemiddeld veel gezien, de laatste soort mede dankzij een opmerkelijk trek golfje in de derde week van november, met als uitschieters 58 en 11 naar west langs Terschelling op 19 en 20 november.

Ten slotte was een van de meest opvallende soorten dit najaar de Alk, die een opmerkelijke vroege influx liet zien in de Nederlandse kustwateren, waarbij hun aantal dat van Zeekoet vele malen oversteeg tot begin november. Jammer genoeg waren niet alleen levende Alken veel talrijker dan normaal, ook spoelden er vele honderden (en rondom de Noordzee duizenden) dood aan. Onderzoek

door Kees Campuijsen en collega's van het NIOZ liet zien dat het daarbij vooral om (veelal ruiende) volwassen vogels ging en dat verhogering de dominante doodsoorzaak was. Het lijkt erop dat al vanaf augustus Alken door voedselgebrek hun normale ruigebieden verlieten en onze kant op kwamen, maar ook hier niet voldoende geschikte prooien aantreffen. De vis die in deels dezelfde periode grote aantallen Jan-van-Genten naar onze kustwateren lijkt te hebben getrokken was voor de Alken vast te groot of niet vangbaar.

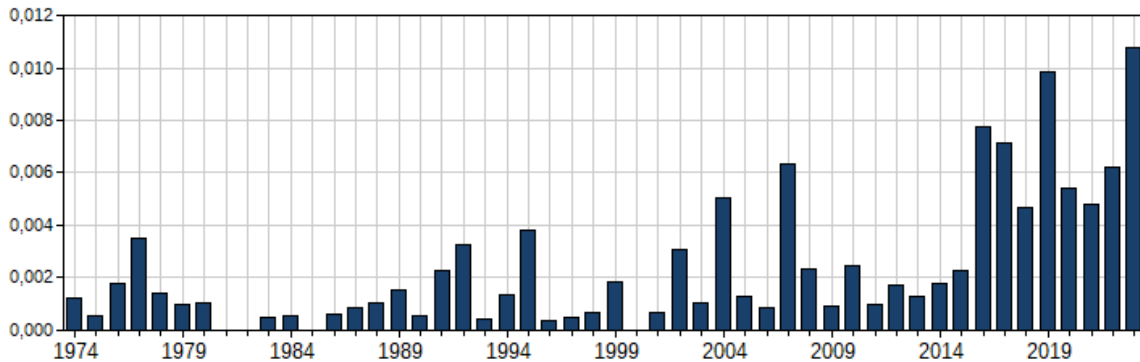

Figuur 3. Uurgemiddelden van Alk langs zee trekposten gedurende het najaar in 2023 (staven) en 2018-22 (rode lijn).

Reuzensterns over zee: een slag apart of doorsnee?

In juli-september 2023 zagen zeetrekters een flink aantal Reuzensterns passeren langs de Nederlandse kust. Het uurgemiddelde geregistreerd op vaste zeetrekposten was in de afgelopen 50 jaar nooit hoger (figuur 4). Toch was het niet een echt uitzonderlijk

najaar; het voorkomen van Reuzensterns ligt al sinds 2016 op een duidelijk hoger niveau dan daarvóór. Met een beetje goede wil is al vanaf ca. 1990 een lichte aantalstoename zichtbaar. Die verliep tot en met 2015 nog wel aanzienlijk trager aan zee (hooguit verdubbeling) dan op nazomer-slaapplaatsen elders in Nederland (ruime verzevenvoudiging, [zie hier](#)).

Figuur 4. Uurgemiddelden van Reuzenstern op vaste zeetrekposten langs de Nederlandse kust, najaar 1974-2023 (bron: [trektellen.nl](#)).

Absoluut gezien zijn de aantallen kusttrekkers nog steeds bescheiden. Met 41 waarnemingen in 2023 (inclusief vogels gezien op meerdere posten), en 15-35 in de voorafgaande zeven nazomers, blijft een Reuzenstern een mooie krent in de pap voor de zeetrekter. Ter vergelijking: het maximaal aantal tijdens simultane tellingen op Nederlandse slaapplaatsen in augustus-september lag in recente jaren meestal tussen 130 en 150 vogels. En dat getal omvat nog niet de *turnover* van individuen die in de loop van de nazomer vast in enige mate zal plaatsvinden. Pleisteren doen Reuzensterns in Nederland vooral in grotere zoete wateren (IJssel- en Markermeer, Randmeren, Lauwersmeer en Friese meren), en de meeste vogels zullen vanuit het IJsselmeergebied wegtrekken in ZW-richting door Laag-Nederland. Langs de Noordzeekust zijn ze echter niet talrijker in Zuid-Holland, waar zo'n ZW-koers de kust kan bereiken, dan in Noord-Holland (gemiddeld resp. 0.014 en 0.024 ex/uur in juli-september). Dat wijst erop dat naast de binnenlandse trekbaan een kleiner aantal

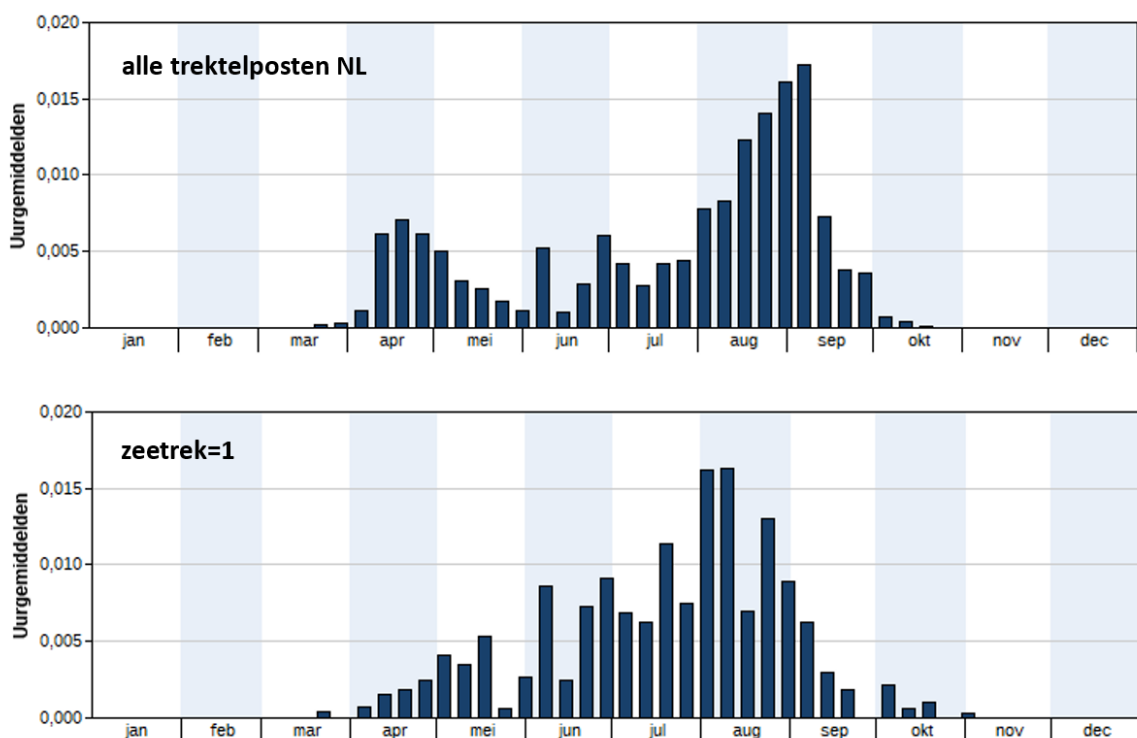
vogels vanuit de westelijke Waddenzee de gehele Hollandse kust volgt vanaf Huisduinen, of na een iets zuidelijker doorsteek van de Noordkop.

Aan de Noordzeekant van de Waddeneilanden worden vrijwel geen Reuzensterns gezien (gem. 0.001 ex/uur).

Het seizoenspatroon van Reuzensterns verschilt langs de Noordzeekust opvallend van dat op trektelposten elders (figuur 5). De voorjaarstrek komt langs de kust later op gang en gaat bijna naadloos over in de najaars-trekperiode, zonder de zomerdip die op binnenlandse telposten wel duidelijk aanwezig is. Zou dit misschien betekenen dat we langs de kust vooral vogels zonder haast zien die

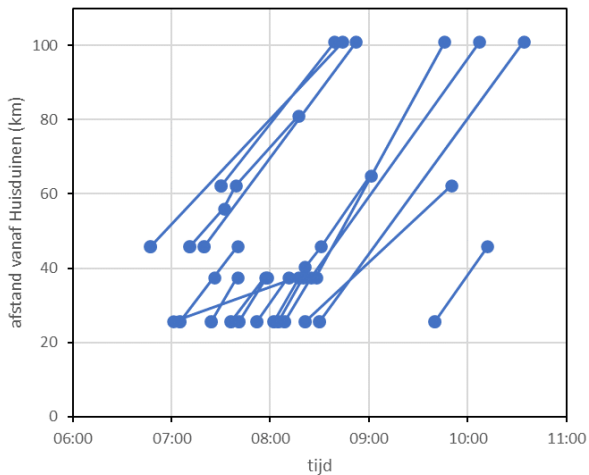
(nog) geen concrete broedplannen hebben, bijvoorbeeld jongvolwassen exemplaren? In het najaar valt op dat langs de kust de passage enkele weken eerder piekt en afloopt dan in het binnenland. Ook dat kan er op duiden dat langs de kust vooral Reuzensterns passeren die niet (succesvol) hebben gebroed, als die gemiddeld wat eerder trekken dan vogels met jongen. Dat laatste lijkt het geval: in 2001-2023 was het aandeel eerstejaars onder op leeftijd gedetermineerde Reuzensterns op Nederlandse trektelposten in juli 0%, in augustus 17% en in september-oktober 24%.

Figuur 5. Seizoenspatroon (uurgemiddelde per standaardweek) van Reuzenstern langs alle Nederlandse trektelposten (boven, N=2584) en langs de subset van vaste zeetrekposten (onder, N=378), in 2001-2023.

Geheel in lijn met bovenstaande suggestie merkte Nick van der Ham in augustus in een trektellers-appgroep op dat hij bij Camperduin bijna nooit juveniele Reuzensterns langs ziet vliegen. En inderdaad: van de 138 sinds 2001 op leeftijd gebrachte najaarsvogels langs zeetrekposten waren slechts 11 eerstejaars (8%). Onder 492 geleefte najaarsvogels langs telposten elders was dat aandeel 21%, een significant verschil ($P < 0.001$). Doorgaans worden jonge Reuzensterns tijdens de

najaarstrek begeleid en nog (deels) gevoerd door een ouder. Blijkbaar trekken zulke (halve) 'gezinnen' wat vaker door het binnenland dan adulte zonder kroost. Zou dat zijn omdat de oudervogels op zoet water gemakkelijker vis kunnen vangen voor hun jongen, of omdat de onervaren jongelingen daar zelf beter kunnen (leren) vissen? Langs de West-Afrikaanse kusten, waar veel van de bij ons doortrekkende Reuzensterns overwinteren, vissen ze echter volop in zout

Figuur 6. Progressie langs de Hollandse Noordzeekust in de loop van de ochtend van 17 (groepjes) Reuzensterns. Punten verbonden door een lijn representeren dezelfde groep (van 1-3 exx). De verticale as toont de waarneemlocaties, aangegeven als afstand ten zuiden van Huisduinen (Camperduin 26 km tot Den Haag 101 km). De hellingshoek van de lijnen geeft de vliegsnelheid weer, en door ze naar linksonder door te trekken tot de x-as is te schatten hoe laat de vogels Huisduinen zouden zijn gepasseerd, als ze dat zouden hebben gedaan.

water. Het is ook denkbaar dat Reuzensterns langs de Noordzeekust wel effectief kunnen foerageren, maar dat daar weinig plekken zijn waar de jonge vogels ongestoord kunnen afwachten tot hun ouder vis komt aanbrenge, zoals op pleisterplaatsen elders wel gebeurt. Onze zomerse stranden zijn daarvoor wellicht te druk.

Drukke zou ook een reden kunnen zijn waarom Reuzensterns niet vaak op het Noordzeestrand lijken te overnachten. Mede door de opkomst van appgroepen worden

langs de kust trekkende exemplaren geregeld op meerdere telposten gezien en direct gemeld, waardoor hun vliegsnelheid kan worden geschat aan de hand van de tijden. Dat lukte sinds 2016 in 17 gevallen (figuur 6). Eén vogel deed vijf kwartier over de 12 km tussen Camperduin en Egmond, en heeft dus vermoedelijk ergens onderweg een poosje rondgehangen. Van de overige 16 bedroeg de gemiddelde vliegsnelheid 37,3 km/u (s.d.=6,5), wat aardig overeenkomt met de 43,6 km/u die Alerstam e.a. (2007¹)

registreerden met behulp van tracking radar. Met deze 37 km/u valt terug te rekenen hoe laat elke vogel Huisduinen (het begin van de Hollandse kust) zou kunnen zijn gepasseerd. Als vogels kort nadat het licht is zouden vertrekken vanaf willekeurige plaatsen op het Noordzeestrand mag je verwachten dat een deel van deze berekende passagetijden vóór de ochtendschemer valt. Dat is echter niet het geval: de vroegste drie vielen tussen 25 en 16 minuten voor zonsopkomst, wanneer het al goed licht is. Dat sluit niet uit dat sommige Reuzensterns toch van een locatie ten zuiden van Huisduinen kwamen, maar dan moeten ze daar eerst een poos hebben 'uitgeslagen'. Als je aanneemt dat ze meestal rond zonsopkomst op trek gaan wijzen deze tijden erop dat een groot deel van de langs de Noordzeekust trekkende Reuzensterns vertrok vanaf verder weg gelegen locaties in het Wadden- of IJsselmeergebied. De gehele westelijke Waddenzee tot aan Griend, en belangrijke slaapplekken langs de Friese IJsselmeerkust zuidelijk tot de Steile Bank, liggen binnen anderhalf uur vliegen naar Huisduinen. De berekende passagetijden daar lopen op tot 1:25 en 2:20 uur na zonsopkomst, maar dit 'einde' aan de verdeling kan net zo goed ontstaan doordat de meeste zeetrekters na 2-4 uur stoppen met tellen als door een werkelijke afname van passerende Reuzensterns. Een deel kan dus van nog verder weg komen.

¹ Alerstam T., Rosén M., Bäckman J., Ericson P.G.P. & Hellgren O. 2007. Flight Speeds among bird species: allometric and phylogenetic effects. *PLoS Biology* 5: e197. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.0050197>

Zeetrek-protocol vertaald

Dit najaar werd via Trektellen contact gezocht door Catalaanse vogelaars die nadenken over het opzetten van zee- en trekvogelmonitoring middels zeetrekellingen langs de Middell-

landse Zeekust, en benieuwd waren naar de in Nederland toegepaste methoden. Dat was aanleiding om het vorig jaar gereed gekomen protocol voor zeetrekellingen in Nederland te vertalen in het Engels. De Engelse versie is [hier](#) te vinden.

Hans Schekkerman

Gerard Troost

contact:

hans.schekkerman@sovon.nl

